

<https://doi.org/10.31108/7.2025.5>

Olga BRYUKHOVETSKA

PhD in Philosophy

Department of cultural studies,

National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine)

HAPPINESS AS A STATE OF BEING BEYOND LANGUAGE: EPICUREAN AND BUDDHIST MOTIVES IN ROLAND BARTHES

Abstract. This essay explores the concept of happiness as a state of being beyond language, drawing on the philosophical influences of Epicureanism and Buddhism in the work of Roland Barthes. Critical theory often views happiness with suspicion, emphasising its unattainability in a society marked by suffering. Barthes, however, offers a nuanced perspective, integrating Epicurean ideas of avoiding suffering through moderation and Buddhist concepts of emptiness and reality. His concept of the "neutral life" seeks a balance free from excessive desire, in line with Epicurus' ataraxia. Barthes's interest in Buddhism, particularly through Alan Watts, highlights the limitations of language and the importance of direct experience. Photography, according to Barthes, has the potential to capture reality beyond words, reflecting Buddhist themes of impermanence and the reality of things as they are. This synthesis allows Barthes to redefine happiness as a state of being rather than a goal, offering profound insights into the human experience.

Keywords: Roland Barthes, happiness, "neutral life", critical theory, suffering.

Ольга БРЮХОВЕЦЬКА

кандидатка філософських наук,

кафедра культурології НаУКМА (Київ, Україна)

ЩАСТЯ ЯК СТАН БУТТЯ ПОЗА МОВОЮ: ЕПІКУРЕЙСЬКІ ТА БУДДІЙСЬКІ МОТИВИ У РОЛАНА БАРТА

Підозра до щастя була визначальною характеристикою критичної теорії протягом останнього століття. У фрагменті 5 «*Minima Moralia*» Адорно показово проголосив: «Слід поділяти страждання людей: найменший крок до їхніх задоволень - це крок до посилення їхнього болю» (Adorno 1951, 30). Цим твердженням він сформулював негативне ставлення до щастя як етичний імператив для суспільства, в якому домінує страждання. Індивідуальне щастя, як стверджував Адорно, залишається недосяжним у ситуації колективного нещастя. Схожим чином в «Естетичній теорії» Адорно розглядав автономію мистецтва як радикальне неприйняття обставин суспільства, описуючи мистецтво як «обіцянку щастя» («*promesse de bonheur*»), яка постає з відмови від того, що існує (Adorno 1970).

Герберт Маркузе популяризував ідеї Адорно, зробивши їх домінантними в англomовній критичній теорії. Так, в «Одномірній людині» (1964) Маркузе критикував «щасливу свідомість» сучасного йому суспільства споживання, описуючи її як «тонку поверхню над страхом, розчаруванням і відразою» (Marcuse

2002, 80). Ці погляди глибоко вплинули на сучасну критичну теорію, яка часто наголошує на «праві бути нещасним», якщо скористатись фразою Сари Ахмед (Ahmed 2010, 19), чия позиція є більш сучасним аватаром інтелектуальної підозри до можливості щастя тут і тепер. Слід наголосити, що нонконформізм критичної теорії постає як моральний запит на більш радикальну та універсальну форму щастя - таку, що відкидає щастя, яке доступне для небагатьох. Таким чином критична теорія не відкидає ідею щастя, але швидше поміщає її на горизонті утопічного. Водночас, оскільки критична теорія розуміє щастя переважно в негативних термінах - як відсутність або віддалену обіцянку - вона здебільшого уникає уточнення того, що саме є щастям.

Постає питання про те, чи можуть дослідження щастя і критична теорія взагалі перетинатися змістовно. Позитивну відповідь на це питання можна знайти в зацікавленнях пізнього Ролана Барта, який звернувся до мікро-утопії індивідуального щастя як етичного проєкту, а також розробив нюансовану феноменологію станів і практик, які пов'язані із щастям, зберігаючи при цьому витончений словник критичної теорії. Бартова етика і феноменологія щастя залишаються фрагментарними і охоплюють широкий інтелектуальний діапазон впливів і зацікавлень, які потребують окремої ретельної реконструкції. У цій невеликій розвідці буде окреслено лише два аспекти цього ширшого проєкту: епікурейські мотиви у Барта та його інтерес до буддизму, особливо до робіт Алана Воттса, які вплинули на Бартову концепцію щастя як стану буття поза мовою.

Епікурейська філософія розглядає щастя як уникнення страждань. У цьому контексті щастя полягає у знаходженні нейтральної точки між стражданням і нестражданням. Епікур стверджував, що щастя досягається скромним життям та уникненням фізичного болю і душевних страждань. Ця етика перегукується з концепцією «нейтрального життя» Барта, де щастя полягає у стані рівноваги, вільному від надмірних бажань. Ідея Епікура про атараксію (спокій як свободу від душевних розладів), висловлена в «Листі до Менокєя», тут особливо актуальна, оскільки вона збігається з поняттям Барта про щастя як стан буття поза бінарними опозиціями мови та сум'яттям емоцій. У «Нейтральному» Барт досліджує ідею *éroschê*, або призупинення судження, що походить від грецьких скептиків. Ця концепція, яку Барт розглядає в її етичному вимірі, тобто, в його розумінні, як таку, яка спрямована на щастя, передбачає відмову від судження чи розмежування смислу, створюючи простір для інтенсивності та градієнтних ступенів, відкритих до реальної мінливості «життя як путівника» (Barthes 2005, 202).

Нейтральність - це етична позиція, яка прагне зруйнувати домінуючі рамки, пропонуючи альтернативний спосіб життя, не пов'язаний з мисленням опозиціями. Цей підхід перегукується з буддійськими поняттями суньята (порожнеча) і татхата (подібність), які підкреслюють порожнечу форми і реальність речей, як вони є (Watts 1957; Barthes 1981). Пізні роботи Барта, зокрема «Camera Lucida», відображають його зростаючий інтерес до буддизму. На його зацікавленість буддійською думкою вплинуло читання Алана Воттса, ключової постаті в популяризації дзен-буддизму на Заході. Ідеї Воттса про порожнечу форми та концепція суньяти резонували з Бартовими пошуками сенсу поза мовою. У своїй останній прижиттєвій книжці «Camera Lucida» Барт досліджує фотографію як медіум, що фіксує реальність поза

словами, подібно до буддійської концепції татхати, яка відсилає до реальності речей, як вони є (Barthes 1981). Барта приваблював акцент дзенської традиції на безпосередньому досвіді та обмеженнях мови. Він бачив фотографію як спосіб доступу до цієї реальності, де *punctum* - деталь, що ранить глядача - діє подібно до дзенської концепції саторі, раптового пробудження або просвітлення. Цей зв'язок між фотографією та буддизмом дав змогу Барту дослідити теми смертності та мінливості речей, пропускаючи їх через власний досвід переживання смерті матері. І епікурейська, і буддійська філософії мають спільну рису - акцент на уникненні страждань. В епікурействі це досягається через поміркованість бажань, а в буддизмі - через визнання мінливості всього суцього та порожнечі форми. Синтез цих ідей привів Барта до того, що він розглядає щастя не як мету, до якої треба прагнути, а як стан, що виникає з розуміння і прийняття природи реальності. Досліджуючи фотографію, Барт знайшов медіум, який міг би передати це розуміння. Фотографія, як і буддизм, вказує на реальність речей як вони є, поза мовними конструкціями. Таке зіставлення дозволило Барту замислитися над щастям у спосіб, що виходив за межі традиційних понять насолоди та задоволення, натомість зосереджуючись на глибшому досвіді самого існування. Поняття Нейтрального залишається центральним у цьому розумінні, оскільки воно забезпечує основу для життя поза межами мови.

References

- Adorno, Theodor W. 1951. *Minima Moralia: Reflexionen aus dem beschädigten Leben*. Berlin u. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Adorno, Theodor W. 1970. *Ästhetische Theorie*. Edited by Gretel Adorno and Rolf Tiedemann. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Ahmed, Sara. 2010. *The promise of happiness*. Duke University Press.
- Epicurus. N.d. Letter to Menoeceus. In *Lives of Eminent Philosophers*, by Diogenes Laertius, translated by R. D. Hicks, vol. 2. 1925.
- Barthes, Roland. 1981. *Camera Lucida: Reflections on Photography*. Translated by Richard Howard. New York: Hill and Wang.
- Barthes, Roland. 2005. *The Neutral: Lecture Course at the Collège de France (1977-1978)*. Translated by Rosalind E. Krauss and Denis Hollier. New York: Columbia University Press.
- Marcuse, Herbert. 2002. *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Originally published in 1964. Routledge Classics. Milton Park, UK: Taylor & Francis.
- Watts, Alan. 1957. *The Way of Zen*. New York: Vintage Books.